

DA LI JE PAMETNO DA SLEDIM SVOJE SNOVE?

Analiza pitanja postavljenih u okviru karijernog savetovanja portala BOŠ Karijera sa preporukama za sprovođenje onlajn usluga

Izdavač: Beogradska otvorena škola
Bulevar oslobođenja 177, 11000 Beograd, Srbija

Tel: +381 11 30 65 800

Veb: www.bos.rs

U ime izdavača: Vesna Đukić

Autori:

Aleksandra Đurović

Goran Radlovački

Dizajn: Ivana Jevtić

Godina: 2020

Publikacija predstavlja rezultat istraživanja sprovedenog u okviru projekta „Kvalitetne usluge karijernog vođenja i savetovanja za bolju zapošljivost mladih – KVIS 2020“ koji realizuje Beogradska otvorena škola uz podršku Solidar Suisse – Kancelarije u Srbiji. Stavovi i mišljenja izneti u publikaciji predstavljaju stavove autora i ne odražavaju nužno zvanične stavove SOLIDAR Suisse.

Svi termini koji se u Studiji koriste u gramatičkom muškom rodu podrazumevaju prirodni muški i ženski rod osoba na koje se odnose.

Sadržaj

KONTEKST ISTRAŽIVANJA

Pregled dosadašnjih istraživanja o onlajn karijernom savetovanju i karijernim teškoćama mladih

PREDMET I METOD ISTRAŽIVANJA

Opis ciljeva istraživanja i istraživačkih pitanja, korišćenih izvora podataka, uzorka i načina analize podataka

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Pregled nalaza istraživanja: karakteristike korisnika onlajn karijernog savetovanja i način korišćenja, tipovi teškoća u donošenju karijernih odluka koje izražavaju mladi i teškoće u vezi sa kojima se najčešće obraćaju za pomoć, analiza načina na koji predstavljaju teškoće koje imaju

PREPORUKE

Na osnovu nalaza istraživanja formulisane su preporuke za sprovođenje onlajn karijernog informisanja i savetovanja i preporuke za karijerne praktičare koji rade sa mladima

Kontekst istraživanja

Onlajn karijerno savetovanje je sve zastupljenije, a naročitu važnost je dobilo u vreme pandemije

Karijerne odluke spadaju u neke od najvažnijih odluka koje moramo doneti. Traženje informacija važnih za te odluke, kao što su informacije o srednjim školama i fakultetima, o tome kako izgleda baviti se određenim poslovima i o mogućnostima za zaposlenje često se odvija putem interneta.

U skladu sa tim trendom, u brojnim zemljama dostupni su veb-sajtovi za karijerno informisanje, a sve rasprostranjenije je i onlajn karijerno savetovanje. Upotreba tehnologije prisutna je u karijernom razvoju još od šezdesetih kada su konstruisani prvi računari sa sistemima za karijerno savetovanje. Od tada, usluge karijernog vođenja i savetovanja bile su sve pristupačnije putem interneta i danas ih realizuju brojne obrazovne institucije i organizacije koje se bave karijernim razvojem.¹

Korisnici onlajn savetovanja često su mlade osobe. Prethodni nalazi istraživanja ukazuju na nekoliko razloga zašto je to tako – ovaj vid savetovanja, naročito kada se odvija u vidu poruka, omogućava veći osećaj privatnosti (na primer za razliku od telefonskog savetovanja) i omogućava veći osećaj kontrole s obzirom na to da osoba sama odlučuje šta će i kada podeliti sa savetnicima.²

U trenutnim okolnostima pandemije, kada se veći deo redovnih aktivnosti preselio onlajn, pitanje onlajn karijernog informisanja i savetovanja je još značajnije. Veliki broj osoba nema pristup uslugama karijernog vođenja i savetovanja jer se one i ne mogu sprovesti na uobičajeni način koji često podrazumeva duža savetovanja ili radionice sa većim brojem osoba. Neizvesnost sa kojom se suočava društvo po pitanju poslova i ekonomije posebno može kod mladih da produbi već postojeći osećaj nesigurnosti i straha po pitanju

¹ Pordelan, N., Sadeghi, A., Abedi, M., & Kaedi, M. (2018). How online career counselling changes career development: A life design paradigm. *Education and Information Technologies*, 23 (2), 2655-2672.

² King, R., Bambling, M., Lloyd, C., Gomurra, R., Smith, S., Reid, W., & Wegner, K. (2006). Online counselling: The motives and experiences of young people who choose the Internet instead of face to face or telephone counselling. *Counselling and Psychotherapy Research*, 6(3), 169-174.

budućeg karijernog razvoja. Prepoznato je da je karijerno vođenje i savetovanje sada, kada broj nezaposlenih raste, a obrazovanje se odvija sa prekidima, potrebno i više nego ranije.

Podaci kojima trenutno raspolažemo ukazuju na to da je usled novih okolnosti karijerno vođenje i savetovanje doživelo ekspanziju u svom digitalnom obliku (kroz onlajn video komunikaciju sa savetnicima, *Youtube* vebinare ili dopisivanje putem interneta).³ Može se zaključiti da je kroz onlajn formu karijernog savetovanja dominantno istaknut personalizovani model savetovanja, nasuprot masovnim događajima (kao što je sajam zapošljavanja) ili grupnim predavanjima (u školama ili kroz posete kompanijama).⁴

Iako je situacija i dalje nestabilna, u toku je istraživanje u kom su se institucionalna tela udružila na globalnom nivou kako bi detaljnije ispitala uticaj pandemije i njenih posledica na sisteme karijernog vođenja i savetovanja i razvojne politike.⁵ Pandemija bi svakako mogla da utiče na to da mladi uvide kako se priroda poslova menja u realnom vremenu i pravi podela između ključnih i manje važnih poslova, čineći da ključni poslovi budu više cenjeni i poštovani u društvu.⁶ Zato, smatra se da će, u društvu koje se ubrzano i naprasno menja, karijerno savetovanje biti od ključnog značaja za razvoj mladih, ali i društva u celini.⁷

Postoje brojne prednosti onlajn karijernog savetovanja ali i određeni izazovi

Moguće su brojne prednosti onlajn karijernog savetovanja. Osobe kojima je karijerna podrška potrebna na ovaj način mogu da je dobiju na bilo kom mestu u bilo koje vreme, relativno brzo.⁸ Međutim, da li je ono jednako efektivno kao savetovanje koje se sprovodi uživo? Postojeći pregledi istraživanja onlajn psihološkog savetovanja⁹ ukazuju na to da je odgovor da, za brojne teškoće, ono može biti

³ Cedefop (2020). *Note on lifelong guidance and the COVID-19 pandemic: Responses from Cedefop's CareersNet*.

⁴ Ibid.

⁵ <https://www.euroguidance.eu/survey-covid-19-pandemic-and-career-guidance-systems-and-policy-development>, pristupljeno 25.8.2020.

⁶ <https://oecdeditoday.com/school-work-during-coronavirus-2008-global-financial-crisis/>, pristupljeno 25.8.2020.

⁷ <https://www.employment-studies.co.uk/news/we-need-start-using-c-word-why-career-guidance-needs-be-heart-our-response-covid-19>, pristupljeno 25.8.2020.

⁸ Galliot, N. (2017). Online Career Guidance: Does Knowledge Equate to Power for High School Students? *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 27(2), 190-207.

⁹ Richards, D., & Viganó, N. (2013). Online counseling: A narrative and critical review of the literature. *Journal of clinical psychology*, 69(9), 994-1011.

pod određenim uslovima podjednako efektivno. Stoga, može se pretpostaviti da je sličan slučaj sa onlajn savetovanjem koje se bavi karijernim teškoćama, ali je ova tema značajno manje istražena, pa je važno da bude u većem fokusu u budućnosti.

Ipak, pored prednosti, sprovođenje onlajn savetovanja nosi i neke izazove. Primena informaciono-komunikacionih tehnologija u pružanju usluga karijernog vođenja i savetovanja je proces koji zahteva i prevazilaženje barijera poput manje razvijene digitalne pismenosti ili nemogućnosti pristupa internetu. U budućnosti, prevazilaženje navedenih ograničenja predstavljajući prioritet za širenje i dostupnost karijernih usluga.¹⁰ Postoji bojazan da upravo ovakav vid podrške neće biti dostupan pojedincima kojima je ona potrebna. Važan je i nalaz autora Kleiman i Gati (2004),¹¹ po kojima veb-sajtovi koji nude usluge karijernog vođenja značajno više privlače žene od muškaraca, i one ih više koriste, iako bi i jedni i drugi mogli imati dobiti od ovakvih usluga.

Prilikom razmatranja prednosti i nedostataka, važno je istaći da nisu sve vrste onlajn savetovanja iste. Postoje dve glavne verzije koje se po svojim karakteristikama dosta razlikuju – sinhrona, u kojoj se upotrebljavaju onlajn alati koji omogućavaju komunikaciju u realnom vremenu (na primer čet) i asinhrona u kojoj se ne komunicira u isto vreme (kao što je imejl). Savetovanjem putem imejla može se naići na neke izazove, jer se putem tekstualne komunikacije teže prenose emocije poput empatije, topline i humora. Međutim, nedostatak interaktivnosti može se nadoknaditi anonimnošću ili osećaju psihološke sigurnosti što su neke od prednosti savetovanja putem imejla.¹²

¹⁰ Kettunen, J., & Sampson, J. P., Jr. (2019). Challenges in implementing ICT in career services: perspectives from career development experts. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 19 (1), 1-18.

¹¹ Kleiman, T., & Gati, I. (2004). Challenges of internet-based assessment: Measuring career decision-making difficulties. *Measurement & Evaluation in Counseling & Development*, 37 (1), 41–55.

¹² Salleh, A. et al. (2015). Online counselling using email: a qualitative study. *Asia Pacific Education Review*. 16 (4), 549-563

Teškoće u karijernom razvoju sa kojima se mladi obraćaju karijernim savetnicima

Karijerni putevi svake osobe pod uticajem su kompleksne međuzavisnosti različitih faktora, kako unutrašnjih (kognitivnih i afektivnih) tako i spoljašnjih (bihevioralnih, kontekstualnih, faktora okruženja) koji zajedno kreiraju individualne preferencije i uverenja.¹³ Isprepletenost svih faktora čini da donošenje karijernih odluka kod mladih, ali i starijih, ne bude nimalo lak ni efikasan proces. Više autora je istaklo da prepreke u donošenju karijernih odluka mogu zavisiti od nivoa anksioznosti, načina rešavanja različitih problema, ali i različitih spoljnih situacionih uzroka.¹⁴ U tom slučaju, karijerno savetovanje može igrati presudnu ulogu u pružanju podrške pri donošenju odluka važnih za karijerni razvoj.

Sa kojim se pitanjima osobe obraćaju karijernim savetnicima? Ona mogu biti razna, a ranija istraživanja su pokazala da su to najčešće informacije o obrazovanju ili pronalasku posla, učenje o samom sebi, osnaživanje u procesu donošenja odluka i karijernog planiranja, potraga za poslom, prijava na obuke i dodatnu edukaciju i suočavanje sa različitim karijernim izazovima i tranzicijom (sa obrazovanja na posao, sa jednog zanimanja na drugo, itd.)¹⁵ Navedena pitanja se mogu povezati i sa nalazima ranijih istraživanja koja se odnose na glavne tipove teškoća pri donošenju odluka u vezi sa karijernim razvojem koje se odnose na spremnost, orijentisanost i informisanost.¹⁶ Teškoće u vezi sa spremnošću mogu uključivati disfunkcionalna uverenja o razvoju karijere, neodlučnost i nedostatak motivacije, dok se teškoće u vezi sa orijentisanošću odnose na različite stilove donošenja karijernih odluka, suočavanje sa donošenjem odluka i adaptivnost. Na kraju, teškoće u vezi sa informisanošću uključuju nedostatak informacija o sebi, svetu rada i načinu donošenja odluka, ali i nepouzdana informacije. Na grafiku su prikazani glavni izvori teškoća prema modelu Gati, Krausz, & Osipow (1996).¹⁷

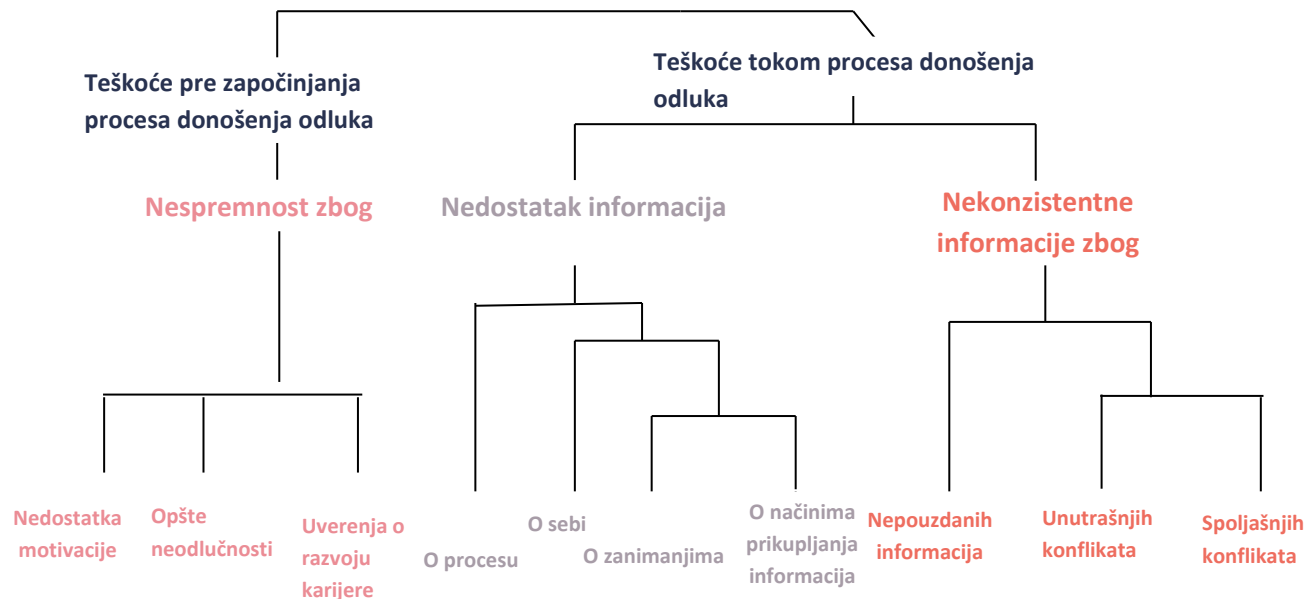
¹³ Bimrose, J., Mulvey, R. (2015). Exploring career decision-making styles across three European countries. *British Journal of Guidance & Counselling*, 43 (3), 337-350.

¹⁴ Argyropoulou, E., Sidiropoulou-Dimakakou, D., Besevegis, E. (2007). Generalized Self-Efficacy, Coping, Career Indecision, and Vocational Choices of Senior High School Students in Greece. *Journal of Career Development*, 33 (4), 316-337.

¹⁵ Osborn, D. S. (2014). Technology-Savvy Career Counselling. *Canadian Psychology*, 55 (4), 258-265.

¹⁶ Kulcsar, V. et al. (2020). Challenges and difficulties in career decision making: Their causes, and their effects on the process and the decision. *Journal of Vocational Behaviour*, 116, 1-39.

¹⁷ Gati, I., Krausz, M., & Osipow, S. H. (1996). A taxonomy of difficulties in career decision making. *Journal of Counseling Psychology*, 43(4), 510-526.

Kada su u pitanju adolescenti, učenici srednjih škola, karijerne teškoće su najčešće vezane za karijernu zrelost, a teškoće proističu iz nedovoljno informacija o svetu rada i o sebi, kao i o nespремnosti da se donesu karijerne odluke.¹⁸ Jedno uporedno istraživanje je pokazalo da ove teškoće nisu karakteristične samo za pojedinačno okruženje ili društvo, već da se veliki broj mladih širom sveta suočava sa donekle sličnim problemima.¹⁹

¹⁸ Babarović, T. and Šverko, I. (2016). Vocational Development in Adolescence: Career Construction, Career Decision-making Difficulties and Career Adaptability of Croatian High-school Students. *Primenjena psihologija*. 9 (4), 429-448.

¹⁹ Ibid.

Predmet i ciljevi istraživanja

Do sada, koliko nam je poznato, nisu istraživani tipovi teškoća sa kojima se osobe obraćaju putem onlajn karijernog savetovanja, pa je predmet ovog istraživanja upravo sadržaj pitanja koja se upućuju putem onlajn karijernog savetovanja.

Cilj istraživanja je da se **utvrdi vrsta teškoća sa kojima se mladi suočavaju** prilikom obraćanja karijernoj savetnici/ku onlajn putem.

Istraživačka pitanja

- 1. Ko su korisnici onlajn karijernog savetovanja?*
- 2. Kada se najčešće postavljaju pitanja putem onlajn karijernog savetovanja?*
- 3. Koje tipove teškoća u donošenju karijernih odluka izražavaju mladi koji koriste onlajn karijerno savetovanje?*
- 4. Sa kojim teškoćama se mladi najčešće obraćaju za pomoć?*
- 5. Kako predstavljaju/vide teškoće koje imaju?*

Metod istraživanja

U okviru ovog istraživanja primenjena je kvalitativna metoda istraživanja. Pitanja koja su postavljena putem veb-portala za onlajn karijerno informisanje i savetovanje su analizirana tematskom analizom sadržaja.²⁰

Izvor podataka

BOŠ Karijera (<https://karijera.bos.rs/>) je besplatni onlajn sistem za karijerno informisanje i savetovanje. Pored testova ličnosti, veština i interesovanja, baze zanimanja, baze fakulteta i visokih škola, opcija za kreiranje CV-ija i tekstova u vezi sa karijernim razvojem, portal sadrži i opciju pisanja karijernoj savetnici. Kako bi postavili pitanje, korisnici portala moraju da napišu ime (ne mora puno ime) i imejl, a opciono i da napišu ime škole i grada u kome žive. Sva pitanja i odgovori se objavljuju na sajtu, anonimno, bez navođenja identifikacionih podataka. Na osnovu pristupa bazi pitanja, istraživači su kreirali bazu podataka iz koje su izostavljeni svi lični podaci.

Uzorak

U istraživanje su uključene sve poruke poslate putem sistema onlajn karijernog savetovanja na portalu u periodu od 1. januara 2018. godine do 30. juna 2020. godine. Ukupno je analizirano 515 imejlova. Iz analize su isključeni imejlovi istog ili gotovo istog sadržaja poslatih više puta od strane jedne osobe.

Analiza podataka

U studiji je primenjena tematska analiza sadržaja. Dva istraživača su kodirala sve podatke, koristeći softver za kvalitativnu analizu podataka (MAXQDA 18). Pre analize podataka sastavljen je inicijalni okvir za analizu na osnovu postojećeg modela o teškoćama u donošenju karijernih odluka. Nakon analiziranih prvih 10% pitanja, usledilo je usaglašavanje između istraživača i unete su izmene i pojašnjenja u sistemu kodiranja.

²⁰ Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.

Rezultati istraživanja

U narednom delu teksta predstavljeni su ključni rezultati istraživanja u skladu sa prethodno postavljenim istraživačkim pitanjima. Prvo su opisani nalazi koji se odnose na korisnike onlajn karijernog savetovanja i dinamiku postavljanja pitanja, a zatim je navedena analiza sadržaja postavljenih pitanja.

Ko postavlja pitanja putem onlajn karijernog savetovanja?

Najveći broj pitanja postavljaju srednjoškolci, a gotovo jednako podršku traže i oni koji pohađaju srednje stručne škole i gimnazije. Mladi upisani u osnovne škole i oni koji pohađaju ili su završili visoke škole i fakultete se takođe obraćaju za podršku. Iako je BOŠ Karijera pre svega namenjena srednjoškolcima, što je na portalu i navedeno, na onlajn karijerno savetovanje se pored srednjoškolaca, javljaju i mladi koji su u osnovnoj školi, koji su upisali ili su završili fakultet ili visoku školu. Retko, ali ponekad se dešava i to da se u ime mladih osoba jave i njihovi roditelji. Najveći broj imejlava je poslat od strane srednjoškolaca koji pohađaju srednje stručne škole, oko trećine pitanja stiže upravo od njih (naročito iz medicinskih i ekonomskih škola). Zatim, nešto manje od trećine pitanja stiže od mladih koji pohađaju gimnazije. Oko desetine pitanja postavljaju osnovnoškolci, i oko desetine ukupnog broja pitanja postavljaju mladi koji pohađaju ili su završili visoku školu ili fakultet.

Na onlajn karijerno savetovanje se javljaju i mladi iz većih i manjih gradova, iz svih regiona zemlje. Što se tiče gradova iz kojih se javljaju mlade osobe na onlajn karijerno savetovanje, ta informacija je bila dostupna za 356 imejlava. Od tog broja, najveći broj imejlava su poslali mladi iz Beograda (oko 25%), zatim iz Novog Sada (oko 8%), Niša (oko 4%) i Kraljeva (oko 3%). Ostale imejlave su poslali mladi iz raznih delova Srbije, a jedan mali broj su poslale i osobe i iz Crne Gore i Bosne i Hercegovine.

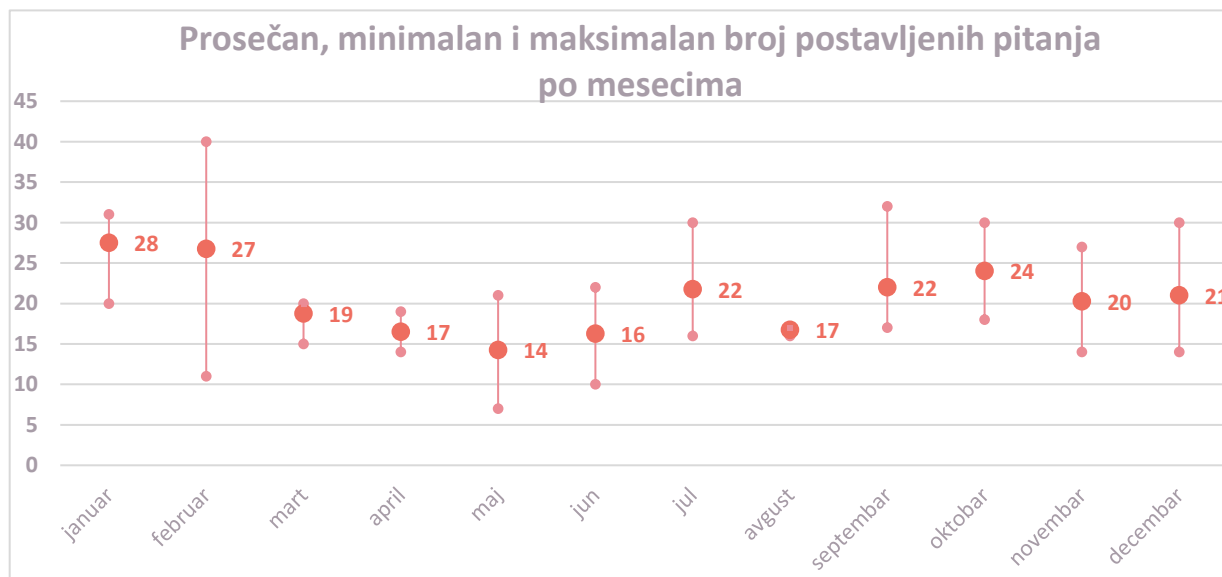
Na onlajn karijerno savetovanje se češće javljaju osobe ženskog pola. Od 515 imejlova, podaci o polu osobe koja je poslala imejl nisu bili dostupni samo za 20 imejlva. Od 495 imejlva, 362 imejla (oko 73%) su poslale osobe ženskog pola a 133 osobe muškog pola (oko 27%). Ti rezultati ukazuju na to da su od 4 osobe koje se obrate za podršku onlajn karijernom savetovanju, približno 3 ženskog pola.

Mladi koji su pisali onlajn savetnici

Kada se najčešće postavljaju pitanja putem onlajn karijernog savetovanja?

Pitanja se putem onlajn karijernog savetovanja najčešće postavljaju u oktobru, januaru i februaru, dok je to najmanje slučaj u maju i u junu. Izuzetak od ovog obrasca predstavlja upravo 2020. godina, kada je veći broj pitanja postavljen upravo u tim mesecima, što se možda može povezati sa situacijom pandemije.

Na grafikonu je prikazan prosečan broj postavljenih pitanja po mesecima u periodu od 2016. do 2019. godine, kao i maksimalan i minimalan broj postavljenih pitanja.

Mart, april, maj, jun, jul i avgust 2020. godine su meseci kada su zabeležene nove maksimalne vrednosti.

Koje tipove teškoća u donošenju karijernih odluka izražavaju mladi koji koriste onlajn karijerno savetovanje?

U odnosu na inicijalne pretpostavke o tome koje vrste teškoća osobe mogu imati zbog kojih se mogu odlučiti za karijerno savetovanje, nalazi istraživanja se donekle razlikuju. Teškoće koje su karakteristične za fazu pre donošenja karijernih odluka – nedostatak motivacije za donošenje odluke, opšta neodlučnost i uverenja o razvoju karijere koja otežavaju proces odlučivanja, mladi veoma retko izražavaju kada se obraćaju za pomoć. Mnogo je češći slučaj da već imaju jednu ili više opcija za upis srednje škole ili visokoškolske ustanove i da od karijernih savetnika i savetnica traže podršku u vezi sa traženjem dodatnih informacija ili razrešavanjem dilema o tim opcijama.

Mogući razlog za to je i sama priroda onlajn savetovanja, u kojima su se osobe najčešće samoinicijativno javile da razreše neku nedoumicu koju imaju, te se može očekivati da imaju motivaciju za donošenje karijernih odluka. Što se tiče uverenja o procesu donošenja odluka, iako je bilo slučajeva da se u okviru imejlova pomeni i uverenje da se, na primer, karijerni izbor donosi samo jednom i da je zbog toga izrazito važno doneti pravu odluku, ipak je ovo ređe bila tema koju su mladi pomenuli.

Sve ostale teškoće koje su pomenute u onlajn karijernom savetovanju se mogu svrstati u neku od već utvrđenih kategorija – od nedostatka informacija (o obrazovnim programima, o svetu rada), do unutrašnjih i spoljašnjih konflikata. Jedan možda poseban aspekt u vezi sa nedostatkom informacija koji je često izazovan za osobe koje se obraćaju putem onlajn savetovanja jeste kako naći podatke vezane za mobilnost – upisivanje nekog obrazovnog programa u inostranstvu ili traženje posla u nekoj drugoj zemlji. Takođe, za razliku od modela teškoća u kojima su nedostatak informacija o obrazovnim programima i o svetu rada jedna kategorija, u analizi smo smatrali da je važno da ih razdvojimo i da napravimo razliku između te dve teškoće koje su izuzetno prisutne u pitanjima postavljenim u onlajn karijernom savetovanju.

Sa kojim teškoćama se mladi najčešće obraćaju za pomoć?

U procesu traženja informacija, veoma retko se traži podrška u vezi sa nedostatkom informacija o sebi, o sopstvenim karakteristikama, kao i o načinu prikupljanja informacija. Gotovo u potpunosti je slučaj da kada je teškoća sa kojima se mladi suočavaju u vezi sa nedostatkom informacija, oni navode da im nedostaju informacije o obrazovnim opcijama i svetu rada ili (mada dosta ređe) o načinu donošenja odluka. Kada su u pitanju teškoće vezane za nepouzdate informacije – najviše se izražavaju unutrašnji konflikti, dok su spoljašnji konflikti i nepouzdate informacije ređe deo sadržaja postavljenih pitanja.

Kako mladi predstavljaju teškoće koje imaju u onlajn savetovanju?

Savetovanje putem imejla ima svoje specifičnosti, koje ga čine značajno drugačijim u odnosu na druge vidove savetovanja. Jedno od njih jeste da osoba sama bira kako postavlja pitanje i koje će informacije uključiti, dok je prostor za karijernog savetnika da pita za razjašnjenje dosta sužen. Stoga je jedno pitanje na koje smo nastojali da odgovorimo kroz ovo istraživanje vezano za to kako mladi predstavljaju teškoće sa kojima se suočavaju i zbog kojih traže podršku onlajn putem. To nam u nekoj meri može ukazati i na to kako oni inače vide i doživljavaju teškoće vezane za karijeru. Kroz kvalitativnu analizu, uočili smo tri glavne potrebe zbog koje mladi koriste uslugu onlajn karijernog savetovanja: 1) potreba za dobijanjem informacija; 2) potreba za savetom kako doneti karijernu odluku i 3) potreba za razrešenjem dileme kada postoji neka prepreka za izbor obrazovne opcije za koju su zainteresovani. One će detaljnije biti prikazane u tekstu koji sledi.

U potrazi za više informacija

Najveći broj pitanja sa kojima se mladi obraćaju karijernoj savetnici onlajn putem vezana su za nedostatak informacija. U pojedinim slučajevima se pominje samo jedna obrazovna opcija i traži se više informacija koje su vezane za nju. U drugim pitanjima predstavlja se više obrazovnih opcija, ali se ne navodi da je teškoća vezana za to kako doneti odluku i izabrati neku od njih, već se samo traže dodatne informacije o njima.

U okviru ove kategorije postoji više vrsta informacija koje su mladima potrebne, a one će biti predstavljene u tekstu koji sledi, poređane prema tome koliko često se pominju.

1. Najčešća dilema – koja srednja škola ili fakultet vodi do kog zanimanja

Mladi najčešće koriste onlajn karijerno savetovanje kako bi dobili informaciju o obrazovnim programima, o tome koje fakulteti i visoke škole treba da upišu kako bi se bavili zanimanjima koja ih interesuju.

„Želela bih da postanem policijski detektiv ali ne znam koju srednju školu mogu da upišem za to.“

„Zanima me kako postati klimatolog.“

Neretko pitanja postavljaju i đaci osnovne škole koje interesuje koje srednje škole ih pripremaju za ono što ih zanima ili studenti koji žele da znaju gde sve mogu da rade posle diplomiranja na određenom fakultetu ili visokoj školi. Zanimanja koja ih interesuju su raznolika, kao što su i fakulteti i visoke škole za koje se raspituju.

„Kako postati paleontolog u našoj zemlji? Oduvek me je zanimalo mezozoik, ali ako ne paleontolog, onda bih volela da idem na ekspedicije i pronalazim nove vrste biljaka i životinja u raznim delovima sveta i da obogatim naša znanja...“

„Volela bih da se bavim osmišljavanjem muzičkih spotova pa me zanima nešto više o tom zanimanju i kakvo je obrazovanje potrebno?“

„Mislila sam da upišem Pravni fakultet, ali gde sve mogu da radim s Pravnim fakultetom?“

„Gde sve može da se radi sa diplomom pejzažne arhitekture?“

2. Šta je potrebno za upisivanje fakulteta koji me zanima?

Druga dilema koja je često predmet brige srednjoškolaca i učenika i učenica osnovnih škola, jeste koji su uslovi za upis srednje škole ili fakulteta koji ih zanima, i kako izgledaju prijemni ispiti.

U vezi sa prijemnim ispitima, u pitanjima su izražene tri glavne dileme:

- 1) nedostatak informacija o tome šta se polaže na prijemnom ispitu;
- 2) nedostatak informacije o načinu pripreme za prijemni ispit (koja literatura je potrebna, koji je dobar način pripreme i kako se organizuje pripremna nastava) i

„Zaintrigirao me je Tehnološki fakultet ... da li se na fakultetu polaže samo matematika ili samo hemija po odabiru učenika ili oba predmeta? I koji udžbenici se koriste za pripreme, recimo hemije?“

- 3) datum polaganja prijemnog ispita (naročito važna informacija za one koji planiraju da polažu prijemni ispit za više od jednog fakulteta).

Kada su u pitanju uslovi za upis, ključne teškoće su nalaženje informacija na sledeće teme:

- 1) koji fakulteti ili visoke škole se mogu upisati posle kojih srednjih škola (na primer česta je dilema posle kojih srednjih škola se može upisati Medicinski fakultet);
- 2) koje master studije se mogu upisati posle kojih osnovnih studija, kao i koje postdiplomske studije se mogu upisati posle osnovnih strukovnih studija;
- 3) broj bodova potreban za upis pojedinih fakulteta i sa tim u vezi koja je prosečna ocena potrebna za upis studija;
- 4) uslovi u pogledu bezbednosne provere i zdravstvenog stanja za visokoškolske ustanove u oblasti bezbednosti (kao što su na primer potrebna visina, vrsta informacija koja se prikuplja u okviru bezbednosne provere i slično);
- 5) uslovi za prebacivanje iz jedne srednje škole u drugu ili sa jednog fakulteta na drugi.

„Želim da postanem arhitekta. Da li je potrebna gimnazija za Arhitektonski fakultet?“

„Interesuje me da li mogu posle završenih akademskih studija-Srpski jezik i književnost upisati master studije na Defektološkom fakultetu, smer logopedija?“

3. Koliko je perspektivno baviti se određenim zanimanjem?

„Želim da upišem smer biologija međutim muči me mogućnost zaposlenja nakon fakulteta. Ne želim da idem u inostranstvo a koliko sam čula ovde nema posla uopšte.“

Pored informacija o obrazovnim programima, veoma je često da se mladi obraćaju za pomoć u prikupljanju informacija o perspektivi bavljenja određenim zanimanjima i mogućnostima za zapošljavanje nakon završetka određenih studijskih programa.

Pored dileme koliko je lako naći posao posle diplomiranja na pojedinim fakultetima, često je tražena i informacija o iznosu plate. U pojedinim, ređim slučajevima, postavljaju se i pitanja o radnom iskustvu koje treba steći za određene poslove i uslovima za pokretanje sopstvenog posla.

„Da li ima solidno plaćenih poslova za istoričare?“

„Želela bih da vas pitam kakvo vi mišljenje imate o molekularnoj biologiji? Baš sam želela to da upišem i onda su svi krenuli da mi govore kako od toga nema posla i kako bi trebalo odustati, sad se baš bezveze osećam. Imate li vi neka pozitivna mišljenja o tom fakultetu? Kolike su realne šanse za pronalaženje posla u inostranstvu jer mi to i jeste želja, da odem odavde.“

4. Kako se obrazovati i naći posao u inostranstvu – u potrazi za informacijama vezanim za mobilnost

U pojedinim pitanjima na koji je odgovor tražen kroz karijerno savetovanje, tema je bila preseljenje u inostranstvo. Naime, učenike srednjih škola i studente fakulteta interesuju informacije u vezi sa:

1. mogućnostima za zapošljavanje u inostranstvu posle diplomiranja sa pojedinih fakulteta u Srbiji;
2. uslovi za zapošljavanje i priznatost diplome stečene u Srbiji;
3. uslovi upisa osnovnih i master studija u inostranstvu.

5. Kako izgledaju studije? Pitanja o sadržaju i kvalitetu studija i uslovima studiranja.

Pitanja upućena putem onlajn savetovališta bave se i traženjem informacija o sadržaju studijskih programa, koje predmete oni obuhvataju, po čemu se razlikuju smerovi na određenim fakultetima i po čemu se razlikuju studijski programi u različitim gradovima. Pitanja se postavljaju i o dužini studiranja, ali i o trajanju stažiranja i specijalizacije. Takođe, pojedina pitanja su usmerena na aspekt kvaliteta studija – da li se znanje prenosi na kvalitetan način, a pojedina na pitanje težine studiranja. Poneko pitanje odnosi se i na stipendije i mogućnosti vezane za budžetsko finansiranje.

U potrazi za savetom kako doneti karijernu odluku

Pored potrage za informacijama, onlajn karijerno savetovanje se vidi i kao način za dobijanje podrške u samom procesu odlučivanja. Pojedini učenici i učenice srednje škole navode dve ili više opcija za upis visokoškolske ustanove, i traže pomoć u odabiru.

„U velikoj sam dilemi što se tiče fakulteta. Poslednja sam godina srednje škole i imam vrlo različita interesovanja. Istražila sam dosta i o pozitivnim i negativnim stranama svakog zanimanja koje me interesuje, ali i dalje ne mogu da odlučim, jer nisam sigurna ni šta od toga me više zanima, kako kad, ne znam ni po kom bih kriterijumu odlučila.“

U ređim slučajevima samo predstavljaju izbore oko kojih se dvoume i postavljaju pitanje za koju opciju treba da se odluče bez navođenja kriterijuma ili faktora koje uzimaju u obzir. Češći je slučaj da se postavlja pitanje sa navođenjem razloga za svaku od opcija koja se razmatra, kao i da se navode kriterijumi koji su osobi važni kako bi donela odluku.

Ne navode svi mladi koji su u potrazi za savetom kako doneti karijernu odluku opcije o kojima razmišljaju. U pojedinim slučajevima samo navode informacije koje smatraju relevantnim za odluku – informacije o sebi, svojim sposobnostima i interesovanjima, uspehu u školi i vrsti posla kojom bi želeli da se bave. Umesto podrške u izboru između konkretnih opcija, podrška koju traže je povezivanje informacija o sebi i informacija o svetu rada i dolaženje do predloga koje bi mogli razmotriti.

„Vrlo dobar sam učenik, ne idu mi baš prirodne nauke, ali predmete kao sto su srpski (uglavnom jezici), istorija, oblasti turizma i tome slične predmete nemam veliki problem da savladam. Završavam 4. godinu ekonomske škole i ne znam šta da upišem. Molim Vas za savet.“

U potrazi za razrešenjem dileme „Znam šta želim da upišem, ali...”

„Sada razmišljam o prehrambenoj tehnologiji, zvuči mi zanimljivo, i kažu da je perspektivno, iako se dosta plašim hemije jer je ne znam.“

U pojedinim pitanjima, mladi navode obrazovnu ili karijernu opciju koja im je interesantna ili o kojoj razmišljaju ali za čiji odabir postoji prepreka. Ta prepreka je najčešće unutrašnja – to je slučaj kada smatraju da se veštine i sposobnosti koje imaju ne poklapaju sa onima koje zahteva zanimanje koje ih interesuje, kada se boje se da neće upisati fakultet koji žele ili navode da opcija koja ih interesuje uključuje neke karakteristike koje im nisu privlačne (na primer dužina studiranja).

Jedna od čestih dilema tiče se raskoraka između onoga što osobu interesuje i onoga što smatra perspektivnim. Rečima jedne osobe koja je tražila podršku „dvoumim se između onoga što volim i onoga što će mi pružiti „bolju budućnost““.

„Medicina me je uvek donekle zanimala i imala bih veće šanse za posao ali ni tu nisam sigurna koliko bih dobro podnela krv itd.“

Međutim, prepreka može biti i spoljašnja – odnosno mladi ponekad navode da postoji raskorak između onoga što žele i očekuju i mišljenja njima važnih osoba, najčešće roditelja, prijatelja, profesora ili ljudi iz njihove okoline.

„(...) Međutim, meni bliski (obrazovani i mudri) ljudi smatraju da to nije perspektivan fakultet za mene.“

„Prvo sam mislio teologiju (...) pa onda neuropsihijatar. Ali moji roditelji mi to ne dozvoljavaju, oni misle da će me sve ovo proći.“

Preporuke za sprovođenje usluga karijernog vođenja i savetovanja

Na osnovu rezultata sprovedenog istraživanja, može se izneti nekoliko preporuka koje su vezane za sprovođenje onlajn karijernog informisanja i savetovanja. Takođe, iako je ovo istraživanje pre svega bilo posvećeno dubinskoj analizi onlajn karijernog savetovanja, na osnovu njega se može izneti i nekoliko preporuka upućenih karijernim praktičarima, pre svega onima koji rade sa srednjoškolcima.

Preporuke za onlajn karijerno informisanje i onlajn karijerno savetovanje

Podržati usluge onlajn karijernog informisanja i savetovanja za širok krug korisnika. Nalaz istraživanja jeste da onlajn savetovanje pored srednjoškolaca (na koje je BOŠ Karijera primarno orijentisana) koriste i učenici osnovnih škola i studenti fakulteta, što ukazuje na to da su i njima potrebne ove usluge. Imajući u vidu i trenutni društveni kontekst, onlajn usluge dobijaju na još većoj važnosti, i potrebno je dalje podržati sprovođenja ovog tipa usluga za što širi krug korisnika. Pored osoba uključenih u obrazovni sistem, važno bi bilo ponuditi ovakve usluge i onima koji su nezaposleni ili neaktivni na tržištu rada, kao i zaposlenima.

Istraživanje razloga zbog kojih onlajn karijerno savetovanje češće koriste devojke. Analiza korisnika onlajn karijernog savetovanja sprovedenog u okviru portala BOŠ Karijera ukazuje na to da su većina korisnika mlade žene. To je u skladu sa prethodnim nalazom istraživanja u okviru koga su žene češće koristile usluge veb-portala za karijerno informisanje. Potrebno je navedenu razliku u korišćenju usluga onlajn informisanja i savetovanja od strane mladih muškaraca i žena analizirati detaljnije, jer trenutno nisu poznati razlozi zbog čega je tako, a važno da usluga onlajn karijernog savetovanja bude u skladu sa potrebama svih mladih kojima je ova podrška potrebna.

Kroz sisteme onlajn karijernog informisanja posebno podržati uključivanje linkova ka informacijama koje su najčešće tražene putem onlajn savetovanja. U pitanju su informacije o povezanosti obrazovnih programa i zanimanja, informacije o prijemnom ispitu i uslovima za upis kao i informacije o sadržaju obrazovnih programa. Umesto linkova, u okviru sajtova može i da se integriše uputstvo na koji način se dolazi do ovih informacija.

Sprovoditi aktivnosti za unapređenje raspoloživosti podataka o zanimanjima i stanju na tržištu rada, neophodnih za sprovođenje aktivnosti karijernog vođenja i savetovanja. Tip informacija koji je mladima važan za donošenje karijernih odluka su informacije o tržištu rada, o perspektivi zapošljavanja sa određenim pozicijama, platama i mogućnostima napredovanja povezanim sa tim pozicijama. Ova vrsta informacija zahteva postojanje pouzdanih i ažuriranih informacija o tržištu rada. Pojedine ankete koje se bave ovim temama, od strane Nacionalne službe za zapošljavanje i Republičkog zavoda za statistiku, nisu dalje iskorišćene kako bi se ovi sadržaji približili onima koji tragaju za podacima vezanim za perspektivu pojedinih zanimanja, a nalazi ukazuju na to da je izuzetno važno da to bude tako.

Imajući u vidu teškoće sa kojima se mladi ljudi obraćaju za podršku putem karijernog savetovanja, može se zaključiti da karijerni praktičari koji rade onlajn putem, treba da imaju razvijene kompetencije i u oblasti informisanja i u oblasti savetodavnog rada. Veliki broj dilema jeste vezan za potragu za informacijama, stoga je važna kompetencija karijernih praktičara koji rade onlajn vezana za korišćenje informacija o obrazovnim i karijernim mogućnostima i pružanje podrške korisnicima u tom pogledu. Takođe, postavljena pitanja takođe su vezana za sam proces odlučivanja, a neretko zahtevaju i podršku u nošenju sa unutrašnjim ili spoljašnjim konfliktima koji otežavaju donošenje karijernih odluka, pa je važna kompetencija i pružanje podrške korisniku pri donošenju odluka važnih za karijerni razvoj.

Preporuke za karijerne praktičare

Pružiti podršku u razvoju veština upravljanja karijerom učenika koje se odnose na izbor relevantnih izvora informisanja, aktivno i kontinuirano informisanje o obrazovnim i karijernim mogućnostima i korišćenje relevantnih informacija za donošenje odluka.²¹ Naime, jedan od glavnih zaključaka sprovedenog istraživanja jeste da je podrška koju mlade osobe traže putem ovog tipa savetovanja pretežno vezana za informisanje, najviše u pogledu obrazovnih programa, a zatim i sveta rada, kao i za način donošenja odluka vezanih za karijerni razvoj.

Potrebno je unaprediti veštine mladih za korišćenje informaciono-komunikacione tehnologije za prikupljanje i praćenje informacija. Jedan deo informacija koje mladi traže jeste dostupan putem interneta, kao što su razne informacije o prijemnom ispitu, o sadržaju programa i uslovima za upis studijskih programa. Važna veština, koja će im biti potrebna i u budućnosti jeste da, kada su informacije dostupne onlajn, umeju da dođu do njih i provere njihovu tačnost i ažurnost, a kada nisu, da osmisle strategije na koji još način mogu da dođu do onoga što ih interesuje. Značajna uloga karijernih praktičara jeste da ih podrže u tome.

²¹ U skladu sa Pravilnikom o standardima usluga karijernog vođenja i savetovanja ("Službeni glasnik RS", broj 43/1)

Prilog 1 – Okvir za kvalitativnu analizu

KATEGORIJA	DEFINICIJA
Pogrešna uverenja o donošenju karijernih odluka	<ul style="list-style-type: none">- izražava uverenje da osoba može samo jednom da napravi svoj karijerni izbor i da donese odluku o zanimanju kojim će se baviti;- smatra da obavljanje određenog posla može u potpunosti ostvariti sve želje ili rešiti sve lične probleme;- smatra da postoji samo jedan karijerni izbor koji bi bio pravi za njega ili nju.
Nedostatak informacija o procesu donošenja odluka	<ul style="list-style-type: none">- navodi da nema informacije o tome kako da donese odluku;- nisu im poznati koraci koje je potrebno da preduzmu pre nego što donesu odluku o svom budućem zanimanju ili obrazovanju;- nije siguran/na koje je sve faktore potrebno uzeti u obzir;- navodi da ne zna kako da poveže informacije o sopstvenim sposobnostima, osobinama i interesovanjima sa informacijama o zahtevima određenih zanimanja.
Opšta neodlučnost	<ul style="list-style-type: none">- plaši se da ne pogreši i zbog toga odlaže trenutak kada će doneti odluku ili je menja čak i kada jednom odluči;- navodi da teško donosi odluke;- navodi da se plaši neuspeha ili odlaže trenutak kada će doneti odluku zbog straha od neuspeha;- navodi da joj/mu je potrebna potvrda i podrška za odluku koju donosi.
Nedostatak informacija o sebi	<ul style="list-style-type: none">- navodi da ne poznaje dovoljno dobro svoje sposobnosti, osobine, interesovanja, talente i težnje;- navodi da ne zna da li ima dovoljno razvijene sposobnosti za obavljanje određenog zanimanja, koji su njegovi/njeni talenti u određenom području, da ne zna šta ga/ju je interesuje, koji uslovi rada bi joj/mu odgovarali, da li ima određene crte ličnosti koje su od ključnog značaja za određenu profesiju i slično.
Nedostatak informacija o mobilnosti	<ul style="list-style-type: none">- navodi da nema informacije o mogućnostima za zapošljavanje u inostranstvu posle diplomiranja sa pojedinih fakulteta u Srbiji; o uslovima za zapošljavanje i priznatosti diplome stečene u Srbiji;- navodi da nema informacije o uslovima upisa osnovnih i master studija u inostranstvu.

Nedostatak informacija o svetu rada	<ul style="list-style-type: none"> - navodi da nema dovoljno informacija o šansama za pronalaženja posla u vezi sa određenim obrazovnim programima i zanimanjima i mogućnostima napredovanja; o plati i mogućnostima za napredovanje; - navodi da nema dovoljno informacija o mogućnostima za sticanje radnog iskustva i nalaženje posla, o uslovima za pokretanje svog posla.
Nedostatak informacija o obrazovnim programima	<ul style="list-style-type: none"> - navodi da su mu/joj potrebne informacije čime može da se bavi ako završi određeni program - postavlja pitanje čime može da se bavi kada završi određeni obrazovni program ili koji obrazovni programi vode do određenog zanimanja; - navodi da nema informacije o prijemnom ispitu (šta je potrebno od literature, koliko bodova je potrebno, kako su organizovane pripreme za prijemni ispit i slično); - nema informacije o sadržaju programa - navodi da nema informacije o sadržaju programa, na primer koji sve smerovi postoje, koji predmeti i slično; - nema informacije o kvalitetu studija - navodi da nema informacije o kvalitetu studija, koliko je dobar neki studijski program, koliko je cenjen i slično; - nema informacije o uslovima za upis - izražava nedostatak informacija u vezi sa vrstom srednje škole posle koje može da upiše određeni fakultet ili visoku školu ili uslovima za upis master i drugih postdiplomskih studija i drugim uslovima za upis. Navodi da nema informacije o uslovima za prebacivanje iz jedne srednje škole u drugu ili sa jednog fakulteta na drugi.
Nepoznavanje načina prikupljanja informacija	<ul style="list-style-type: none"> - navodi da nema informacije o tome gde može da se informiše (koji izvori informacija postoje) i od koga može da dobije potrebne informacije (kome sve može da se obrati); - navodi da ne zna na koji način da bolje upozna sebe, svoje sposobnosti i interesovanja, i/ili da dođe do važnih informacija o obrazovnim programima i zanimanjima (načinu školovanja, karakteristikama određenog posla, mogućnostima zapošljavanja osoba koje završe određenu srednju školu, fakultet ili visoku školu i slično).
Nepouzidane informacije	<ul style="list-style-type: none"> - ima osećaj da su informacije koje ima o sebi ili o određenim zanimanjima protivurečne ili nepouzidane; - smatra da postoji nesklad između načina na koji vidi sebe i kako ga/je vide drugi ljudi; - navodi da ima različite informacije o istim obrazovnim programima i zanimanjima; - navodi da konstantno menja svoje preferencije u vezi sa karijerom (npr. nekada želi da bude preduzetnik a nekada da bude zaposlen).

Unutrašnji konflikti	<ul style="list-style-type: none"> - nekoliko zanimanja mu/joj je podjednako interesantno i želeo/la bi njima da se bavi, pa je teško da izabere; - boji se da neće upisati fakultet koji želi, a ne bi želeo/la da upiše onaj za koje postoje veće šanse da bi uspeo/la; - navode da opcija koja ih interesuje uključuje neke karakteristike koje im nisu privlačne (npr. interesuje ih medicina ali ih odbija koliko dugo se studira); - smatraju da se veštine i sposobnosti koje imaju ne poklapaju da onima koje zahteva zanimanje koje ih interesuje; - ima teško spojive zahteve od zanimanja (npr. da radi kao frilenser a da ima stalna primanja).
Nedostatak motivacije	<ul style="list-style-type: none"> - navode da nemaju dovoljno motivacije i volje da donesu odluku o svojoj karijeri u ovom trenutku; - navode da osećaju da pravi trenutak još nije došao ili smatraju da nema potrebe da sada ulažu vreme i trud u donošenje odluke; - navode da posao nije najvažnija stvar u životu, pa ih ne brine toliko pitanje karijernog izbora ili da će im vremenom biti jasno koji izbor treba da naprave.
Spoljašnji konflikti	<ul style="list-style-type: none"> - navodi da postoji raskorak između njegovih/njenih profesionalnih interesovanja i očekivanja i onoga što od njega/nje očekuju osobe koji su mu/joj važne (roditelji, nastavnici, prijatelji). - navodi da roditelji, nastavnici, prijatelji, osobe koje su joj važne ne podržavaju karijerne opcije koje razmatra ili koje želi; - postoji neslaganje između toga šta osobe koje su joj važne preporučuju u vezi sa izborom karijere ili faktorima koje treba da uzme u obzir prilikom donošenja odluke.

Beogradska otvorena škola
Beograd, Bulevar oslobođenja 177

Tel: +381 11 30 65 800

Faks: +381 11 36 13 112

Imejl: bos@bos.rs

www.bos.rs

www.facebook.com/bos.rs

BOŠ
BEOGRADSKA
OTVORENA
ŠKOLA

SOLIDAR SUISSE